

Gróh Gáspár, irodalomtörténész, kritikus, író, szerkesztő

Egy apolitikus író esete a politikával: Németh László harmadik útja

Németh László alkatilag idegenkedett a pártpolitikától, abban legföljebb érintőlegesen vett részt. Végzettségét tekintve orvos volt, lelkében filozofibb a filozofinál: számára az egyetemes kultúra mindennél fontosabb volt. Irodalomfelfogását, ahogyan kortársai túlnyomó többségét, a nemzeti paradigma határozta meg. Úgy gondolta, hogy a nemzeteknek a kultúrateremtés a legmagasabb rendű funkciója. Az adott időszakban azonban a nemzeti problematika állt a politikák középpontjában, ezzel Németh László közéletisége automatikusan politikai jelentést kapott, és hiába nem keresett ő kapcsolatot a politikával, az mindig megtalálta. E hívásokra íróként válaszolt, de maga a válaszadás azt jelentette, hogy bekerült egy személyiségtől idegen közegbe.

A húszas évek traumatizált szellemi és politikai közegében a politikum kivételes szerepet kapott, Magyarországon a stabilizáció szempontja időlegesen felülírta a mind égetőbb feladatot jelentő modernizációét. Németh számára ez elsődlegesen szellemi probléma volt, miközben nem tudta elfogadni az Európa-szerte ható kortársi válaszokat (fasizmus, náciizmus, kommunizmus). Ezért fogalmazta meg elképzelését a „harmadik oldal”-ról, ami nem politikai programot jelentett, hanem írói látomást – mégis politikai jelentést kapott.

Amikor Németh László arra kényszerült, hogy magát a két oldal valamelyikén helyezze el, akkor baloldalinak mondta magát. Ezzel a marxista-kommunista elképzelések célpontjává vált, ahogyan a népi írói mozgalom is, melynek körében magányosan is viszonylag otthon érezte magát. A kibontakozott népi-urbánus vita súlypontja azonban már kívül esett azon a szférán, melyben zajlott. Hevességét a már a közeledő háború utáni újrarendeződés során megteremtendő második proletárdiktatúra készülő kommunista törekvései generálták, tétjét a majdani totális hatalomszerzés szándéka határozta meg. Ettől váltak Németh László morális-intellektuális utópiái politikai kérdéssé – nemcsak a harmincas években, hanem 1945 után is.